

The First Studies Related to the Course of Child Development and Psychology in Preschool Education in Turkey -A Sample Historical Textbook for the Preschool Teachers-

Faruk Öztürk¹

Duygu S.Güler Öztürk²

ABSTRACT. This study points out the changing process of child development, child psychology and the courses relating to child development in historical process of preschool education. The main point of this study is to analyze a book, which is recognized a textbook for preschool education in the history of preschool education. The book which was translated into Ottoman Turkish for the preschool activities in Orphanages in Ottoman Period provides us clues for the current educational implementations in preschool level. The content of book, which consists of 16 chapters was analyzed and evaluated and summarized in terms of new educational implementations of preschool settings.

Key Words: preschool education, child development, psychology.

SUMMARY

Preschool education and to it relating ideas is extended until to period of Tanzimat (1839-1875) in Turkish Educational History. But, institutional studies in this area don't pass away further on the period of II. Meşrutiyet (1908-1918). Some important studies and attempts were realized on educational field that particularly as regarding to preschool education in this historical period. Also one of these attempts is translation to Ottoman Turkish of some foreign books concerning preschool education.

The aim of this study is to contribute to make more comprehensible process of variation and progress the course of Child Development and Psychology. For this reason this study focuses on evaluation and investigation on the book called "Psychology- Kindergartenpedagogik" by written Prof. Dr. Von Schulrat Ferdinand Maria Wendt. This book had been translated into Ottoman Turkish by Dr. Saim Ali in 1917 named "Ana Mektepleri İlm-i Terbiyesi". In this study the content of the "Kindergartenpedagogik" was examined taking into consideration the concepts of "child" and "child education".

The matters of child development and psychology had been taught as a course which is called "İlm-i Ruh" in the first program of Preschool Teacher Training in Turkish Educational History. But this course was not at a contemporary scientific level. Because it was mentioned a little and superficial about child development and psychology in this course. Also content of this course was very inefficient. For this reason, the book of Kindergartenpedagogik was determined above which had been suggested as a course in the Preschool Teacher Training Program by Dr. Saim Ali. This book included related to subjects of child development and psychology.

On the other hand book of Kindergartenpedagogik has a scientific and academic value in its' historical period. For example, some approaches related to child education and some citations from Froebel which are significant indicators belong to a scientific book. Although, the book of Kindergartenpedagogik has important for preschool educational history in Turkey, hadn't been placed as a course in Preschool Teacher Training Program.

Division of the book as follows:

1. General situation of Children in First Ages, 2. Psychology and all Sensations 3.General Sensations, 4. Muscular Sense, 5. Sense of Touch, 6. Perception of Heat, 7. Seeing, 8.Hearing, 9. To habituate cleanliness, 10. Training of Speaking, Training of Sensations, 12. Constitution of First Sense, 13. To Habituate of Obedience, 14. Term of Instincts and Natural Tendencies, 15. Child and Games.

Also, one of the important points in this book is that it exposes relation between conceptual development and child games. Furthermore other significant subjects are opinions about moral development and child toys. Therefore this book is a considerable source in historical period. In addition to it is a valuable document in Turkish Educational History.

¹ Yrd.Doç.Dr., A.İ.B.Ü. Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, farukozturk2006@gmail.com

² Yrd.Doç.Dr., A.İ.B.Ü. Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, duyuguler@hotmail.com

Okul Öncesi Eğitimde Çocuk Gelişimi ve Psikolojisi Dersine Yönelik İlk Çalışmalar - Ana Mektebi Öğretmenleri İçin Bir Kitap Örneği-

Faruk Öztürk³

Duygu S.Güler Öztürk⁴

ÖZ. Bu çalışmada okul öncesi eğitimin tarihsel sürecinde çocuk gelişimi ve psikolojisi ya da bu alana ait derslerin gelişim ve değişim sürecine değinilmiştir. Bunu yaparken özde ele alınan konu, okulöncesi eğitimi tarihinde anaokulu öğretmenlerinin yetiştirilmesinde çocuk gelişimi ve psikolojisi konusunda açılacak bir derste kullanılması düşünülen bir kitabın incelenmesidir. Özellikle okulöncesi eğitimin gelişmesinde bir basamak olan Darüleytam-Yetim yurtlarının bünyesinde yer alan Ana Öğretmen Okulu'nda okutulması için Osmanlıca'ya çevrilen bir kitap, günümüzün eğitim ve öğretim uygulamalarını daha iyi değerlendirmek için önemli ipuçları sunmaktadır. İncelemede, 16 bölümden oluşan kitabın değerlendirmesi bu açıdan ele alınarak, içeriği özet olarak sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: okulöncesi eğitimi, çocuk gelişimi, psikoloji

Giriş

Türk eğitim tarihinde erken dönem çocukluk eğitimine ilişkin bireysel düşüncelerin ortaya çıkışı Tanzimat dönemine kadar götürülebilir. Ancak kurumsal çalışmaların başlangıcı II. Meşrutiyet döneminden önceye pek geçmemektedir. Bireysel düşüncelerden kastedilen, çocuk eğitimine ilişkin bireysel girişimler ve çabalarıdır. Bu alanla ilgili ilk bireysel çalışmalar ve düşüncelere örnek olarak Tanzimat dönemi aydınlarından Ziya Paşa gösterilebilir. Ziya Paşa, özellikle çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bazı endişelerini dile getirdiği bir yazısında çocuklarımızın çerkez dadıların elinden kurtarılması gerektiğini önermiş ve çocuk terbiyesi konusunda yararlı olacağı düşüncesiyle J.J. Rousseau'nun *Emile* (1762) adlı kitabını çevirip yayınlamıştır. Ziya Paşa'nın amacı o güne kadar süregelen çocuk ve çocuk eğitimi anlayışının değişimini sağlamaktır (Akyüz, 2004, 181). Diğer taraftan Selim Sabit Efendi'nin alanla ilgili ve yine Rousseau'nun düşüncelerinin bir yansıması olan görüşleri, E. İbrahim Paşa'nın çocuk eğitimine ilişkin yazdığı *Terbiye ve Talim-i Adap ve Nesayihül Etfal (Çocuklara Öğütler ve Adâp Kurallarının Öğretimi)* (1868) adlı kitabı, Ahmet Mithat Efendi'nin, *Çocuk* (1901), Aristokli Efendi'nin, *İlm-i Terbiye-i Etfal* (1907) vb. çalışmaları çocuk eğitimine ilişkin ilk bireysel girişimler ve çabalar kapsamında düşünülebilir. Bunun yanı sıra II. Meşrutiyet öncesi dönemde okulöncesi eğitime ilişkin özel okul açma girişimlerinin de olduğu bilinmektedir (Akyüz, 2004, 243).

Tanzimat döneminden itibaren süregelen tarihsel süreçte eğitim alanında bir dizi gelişme ve yenilikler içinde okul öncesi eğitimi ve programlarına dönük yeterli düzeyde olmasa da bazı bilimsel çalışmalara yer verilmiştir. Örneğin, okul öncesi eğitime ilişkin bazı kitapların Osmanlıca'ya çevirilmesi ile hem çocuk gelişimi ve eğitimi alan yazının zenginleşmesi sağlanmış hem de çevirilen bu kitaplardan ana mekteplerinin programları ve uygulamalarında yararlanılması söz konusu olmuştur. Bu çalışmalar hakkında aşağıda geniş bilgilere yer verilecektir. Ancak bu çalışmada üzerinde yoğunlaşılacak kitap oldukça dikkat çekicidir. Söz konusu kitap, 1917 (1333) yılında, Darüleytam (Yetimler Yurdu) Erkek Bölümü doktorlarından Doktor Saim Ali tarafından Almanca'dan Osmanlıca'ya çevrilen bir kitaptır. Bu kitap incelenirken çocuk gelişimi ve psikolojisine ilişkin düşünce ve tutumlarda oluşan değişim sürecine de ışık tutulmuş olacaktır. Bu kitabın Osmanlıca'ya çevrilme amacı, Darüleytamın Ana Mekteplerinde görev yapan ana mektebi öğretmenlerinin görevleri esnasında çocuk eğitimi ve terbiyesi konusunda yararlanmaları için yararlı bir kaynak olabileceği düşüncesidir. Ayrıca, kitabın çevirmeni, okulöncesi öğretmeni yetiştiren kurumlar için bu kitabın içeriğinin başlı başına bir ders programı olarak düşünülmesini ve o programda bu kitabın okutulmasını

³ Yrd.Doç.Dr., A.İ.B.Ü. Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, farukozturk2006@gmail.com

⁴ Yrd.Doç.Dr., A.İ.B.Ü. Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, duyuguler@hotmail.com

dahi önermiştir (Wendt, 1917, 3). Bu çalışmada söz konusu eserin bölümleri ve içeriği ele alınarak bir değerlendirmesi yapılmaya çalışılmıştır. Bu kitap, Almanya'nın eğitim alanında önemli bir ismi, Profesör Doktor (Von Schulrat) Ferdinand Maria Wendt tarafından yazılmış ve orijinal ismi "*Psychologische-Kindergartenpädagogik*" dir.* Kitap 1917 tarihinde Doktor Saim Ali tarafından "*Ruhiyata Müstenid- Ana Mektepleri İlm-i Terbiyesi*" (1333, İstanbul- Matbaa-i Amire) alt başlığı ile Osmanlıca'ya çevrilmiştir. Bu çalışmada, kitabın içeriği, dönemin "çocuk" kavramı ve "çocuk eğitimi" anlayışı dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Bunu yaparken, günümüz okul öncesi eğitiminde yer alan *Çocuk Gelişimi ve Psikolojisi* ders içeriğinin gelişim ve değişim sürecinin anlaşılmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Okulöncesi Eğitime Öğretmen Yetiştiren İlk Programlarda Çocuk Gelişimi ve Psikolojisi'ne Yönelik Dersler

Türk Eğitim Tarihi'nde okul öncesi eğitime ilişkin Cumhuriyet dönemi öncesi çalışmalara bakıldığında, 1908'de II. Meşrutiyetin ilânından önce bazı illerde özel anaokullarının açılmaya başlandığı söylenebilir. İlk resmî anaokulları ise Balkan Savaşlarından sonra açılmış ve yayılmaya başlamıştır. Ancak, eğitimle ilgili çeşitli yenileşme girişimlerinde olduğu gibi, bu işe de hazırlıksız olarak başlanmış, anaokulları için "muallime" yani kadın öğretmen yetiştirilmemiş olduğundan, yukarıda da belirtildiği gibi, açılan Türk anaokullarına Ermeni ve Yahudi bayan öğretmenler getirilmiştir. Okulların yönetiminden eğitim ve öğretime kadar her şey onların yetki ve sorumluluğuna bırakılmış, okullarda çocuklara öğretilen şarkı ve şiirler bile onlar tarafından yazılmıştır. Anaokullarında artık Avrupa'da terkedilmiş, zararlı anlayış ve yöntemlerin kullanılması söz konusu olmuştur (Akyüz, 1996, 12). Bu zararlı anlayış ve yöntemlerin neler olduğu kaynaklarda yer almamaktadır. Fakat şurası kesindir ki, azınlıklara mensup olan bayan öğretmenlerin sakıncalı bulunan yönleri olarak, Türkçe bilgilerinin yetersiz olması ve sadece kendi din ve milliyetlerine ilişkin şiir ve şarkı bilgileri yanında, yukarıda Kazım Nami'nin ifadelerinden de anlaşıldığı gibi, en azından dönemde etkin olan Froebel ve Pestalozzi'nin yöntemlerini bilmemeleri, salt uygulama içinde yetişmiş olmaları, teorik bilgiden ve bilimsel yaklaşımlardan uzak ve habersiz olmaları vb. nedenler ile okul öncesi eğitimi bir "mürebbiye", bir "dadı" tavrıyla sürdürme alışkanlıkları olduğu söylenebilir.

II. Meşrutiyet'ten sonra, sayıları her geçen gün artan anaokullarına öğretmen yetiştirme gereksinimi gündeme gelmiştir. İşte bu nedenle, 1914-15 öğretim yılında, Darülmuallimat'a Ana Muallime Mektebi'nin eklenmesi ve uygulamalar için de bir Ana Mektebi'nin açılması dikkat çekici ve önemli bir eğitsel hareket olarak ortaya çıkmıştır.

Yukarıda değinilen gerekçelerle birlikte, II. Meşrutiyet'ten sonra hızla açılmaya başlayan anaokullarına Türk bayan öğretmen yetiştirmek amacıyla okul öncesine yönelik olarak açılan Darülmuallimat bünyesindeki Ana Muallime Sınıfı'na ilk yıl (1913-14) 23 (15'i yatılı olmak üzere) parasız Müslüman kız öğrenci alınmıştır. 1914-15 yılında ise bu sınıf, yeni bir ders programıyla Ana Muallime Mektebi olarak bir yıllık öğretim veren bir okul haline getirilmiştir. İlk açılan bu "Ana Muallime Sınıfı"nın ders programı ise şu derslerden oluşmaktaydı: *İlm-i Ruh-u Etfal* (Çocuk Psikolojisi), *Terbiye*, *Froebel Tedrisatı ve El İşlerinin Nazari Kısmı*, *İmla*, *Kıraat*, *Ulum-ı Tabiiye* (doğa bilimleri: zooloji, botanik, madenler hakkında genel bilgiler, anatomi ve çocuk sağlığı hakkında bilgiler), *Hıfzısıhha* (Sağlık Koruma), *Hesap*, *Geometriye Giriş*, *Gına* (Müzik) ve *Piyano*, *Osmanlı Tarihi*, *Osmanlı Coğrafyası*, *Beden Eğitimi ve Ders Uygulamaları* (Akyüz,1997, 173-175; Akyüz, 1996, 16).

Bu okul hem Birinci Dünya Savaşı ve savaşın getirdiği olumsuz etkiler hem de ihtiyaçsızlık gerekçesiyle 1919 yılında kapanmıştır. Bu süre içerisinde bu bölümden toplam 370 öğrenci mezun olmuştur. Bu program, Türk eğitim tarihinde Anaokulu öğretmeni yetiştirmede ilk girişim olarak yerini almıştır (Akyüz, 1997a, 176).

19 Şubat 1330 (4 Mart 1915) tarihli Darülmuallimat Programında yer alan Ana Muallime Mektebi Ders Programı ise şu şekilde oluşturulmuştur: *Ulûm-i Diniye* (Din Bilgisi), *İlm-i Ruh* (Psikoloji), *Fenn-i Terbiye* (Pedagoji), *Froebel Tedrisatı ve El İşlerinin Nazari Kısmı*, *İmla*, *Kıraat* (Okuma),

* Okulöncesi eğitimin tarihsel sürecinde literatüre önemli bir katkı olduğunu düşündüğümüz, kütüphanesinde bulunan bu kitabın incelenmesini sağlayan, bu çalışma için bizleri teşvik eden ve katkılarını sunan sayın Prof. Dr. Yahya AKYÜZ'e teşekkür ederiz.

Ulüm-i Tabiiye (Fen Bilgisi), *Hıfzıssıhha* (Sağlık Koruma), *Hesap, Hendese* (Geometri), *Gına* (Müzik) ve *Piyano, Tarih-i Osmanî, Coğrafya, Terbiye-i Bedeniye, Tatbikat, Resim* (Güler ve Öztürk, 2003, 266).

1915 tarihli Ana Muallime Mektebi programı incelendiğinde, *Çocuk Gelişimi ve Psikolojisi*'ne yönelik derslere yer verildiği görülmektedir (Güler ve Öztürk, 2003, 266). Ancak bu alanda yetiştirilen öğretmenlerin ve *Çocuk Gelişimi ve Psikolojisi*'ne ait bilgilerin ya da program içeriklerinin bugün ulaşılan bilgiler ve gelinen bilimsel çalışmalar düzeyinde olması düşünülemez. Çünkü gerek genel psikoloji bilimi, gerek biyoloji ve genetik üzerine araştırmalar gerekse söz konusu alana ait bilimsel çalışmalar bilindiği gibi 20. yüzyılın son yarısında yoğunlaşmıştır. (Özellikle deneysel psikoloji, psikanalitik psikoloji, klinik psikoloji, kesitsel araştırmalar, boylamsal araştırmalar, bebek yaşam öyküleri vb. çalışmaların başlaması ve çocuk psikolojisindeki gelişmeler için bkz. M.J. Gander- H.W. Gardiner, 1995, *Çocuk ve Ergen Gelişimi* –Y.Haz. B. Onur, İst.: İmge Yay. ss. 23-37.) Özellikle yukarıda değinilen Ana Öğretmen Okulu açılmadan önce dönemin ilk okulöncesi öğretmenlerinin gayri müslim bayanlardan oluştuğu ve bunların da “tamamen uygulama içinde yetişmiş oldukları”, teorik temelden ve bilimsel kuramlardan haberdar olmadıkları özellikle Kazım Nami tarafından ifade edilmektedir (Akyüz, 1997b, 159). Bu nedenle döneme ait bazı eserleri incelerken bağlamsal ve tarihsel faktörlerin gözardı edilmemesi gerekmektedir.

Ana Muallime Mektebi programında *Çocuk Gelişimi ve Psikolojisi* dersine en yakın olarak ***İlm-i Ruh*** (*Psikoloji*) dersinin (Maarifî Umumiye Nezareti, 1330, ss. 12-15) yer aldığı görülmektedir. Dersin içeriği ise şu konulardan oluşmuştur:

“Ruhiyat” (Psikoloji) nedir?, diğer bilimler arasındaki yeri, yöntemi, yararları “Ruhiyat” ın eğitimdeki uygulaması, irade, dikkat, zihin, muhayyile (hayal etme yetisi, imgelem), hüküm, akıl, lisan, faaliyet, hafıza vb. kavramların açıklanması. Çocuk oyunları: bu oyunlar zihnin gelişimine nasıl yardım eder? Çocuk sevmeyi / sevlmeyi nasıl öğrenir? Çocuklarda oluşturulacak ilk alışkanlıklar, taklit yeteneği, bunun yararı ve tehlikesi, korku ve korkunun giderilmesi için ne yapılmalı? Mahzun çocuklar, asabi çocuklar, hassas çocuklar. Beden eğitiminin çocuklarda uygulaması ve geliştirilmesinin gerekliliği, çocukların halet-i bedeniyesi (beden durumu-yapısı) ve onun gelişimi, bedensel alışkanlıklar. İyi ve kötü alışkanlıklar, bedensel ve organsal egzersizler: Jimnastik, oyun, elişleri, bahçivanlık, maharet, çocuk ruhiyatı, valide ve mürebbiyenin görevleri hakkında meşhur eserlerden seçilmiş parçaların okutulması ve yorumu.

Programda Çocuk Gelişimi ve Psikolojisi dersine yakın olduğu düşünülen bir diğer ders ise, *Froebel Tadrısatı ve El İşlerinin Nazari Kısmı* adlı derstir. Burada dikkat çeken bir nokta, bu tür derslerin isimleri ve içeriklerine bakıldığında çocuk gelişimi ve eğitime yönelik teorik eğitime daha az yer verilip asıl ağırlığın çocuklarla yapılacak uygulamalara verilmeye çalışıldığıdır.

Yukarıda da görüldüğü gibi her ne kadar çocuk gelişimine dönük bazı dersler programda yer alsada bu dersler tam anlamıyla çocuk gelişimi ve psikolojisi dersi olamamıştır. Genelde psikoloji ağırlıklı içerik yer almıştır. Bu dersler programdan da anlaşılacağı gibi ya ilmi ruh adıyla genel psikoloji dersleri olmuş ya da Froebel tarzı eğitim ve uygulamalar öğretilmeye çalışılmıştır. Zaten o dönemde ister resmi olsun isterse bireysel girişimlerde olsun anaokulları için öğretmen yetiştiren programlarda Froebel ve Pestalozzi tarzının benimsendiğini ve okullarda ders kitabı ve yardımcı kitap olarak da Osmanlıca'ya bu tür kitapların çevrildiği bilinmektedir. Bu çevirilere örnek olarak şu kitaplar verilebilir: Mehmet Sami, *Froebel ve Pestalozzi Usullerinde Talim ve Terbiye Dersleri*, 1914, Kazım Nami, *Çocuk Bahçesi Rehberi*, 1914, Mustafa Rahmi, *Çocuklar Evi*, (Montessori'den, 1923).

Darüleytam (Yetimler Yurdu) Ana Mektebi Öğretmenleri İçin Bir Kitap

Darüleytamlar (yetimler yurdu) daha çok savaş, düşman istilası açlık vb. nedenlerle öksüz kalan çocukların korunması amacıyla oluşturulmuş olan kurumlardır. Bu kurumlarda bakıma muhtaç çocuklar barındırılıp, okuma yazma öğretilmiş ve bir meslek kazandırılmaya çalışılmıştır. Birinci Dünya Savaşları ve Balkan Savaşları kimsesiz çocuklar sorununun ağırlaşmasına neden olmuş ve sorunun çözümü konusunda halktan gelen çabaların yetersiz kalması üzerine Devlet olaya el koyma durumunda kalmıştır. 1903 yılında kimsesiz çocukları koruma amacıyla II. Abdülhamit tarafından Darülhayr-ı Âli kurulmuştur. Dört yüze yakın çocuğu koruma altına alan Kurum 22 Ağustos 1909 yılına kadar hizmetlerini sürdürmüştür. Daha sonra Meşrutiyet döneminin 1913'e kadar en kuvvetli, 1918'e kadar da tek siyasal gücü olan İttihad ve Terakki'nin Birinci Dünya Savaşında şehit olan kişilerin çocukları için kurduğu Darüleytamlar bu görevi üstlenmiştir (Okay, 1999). Bu kuruma kabul

edilen çocuklardan henüz 7 yaşında olmayanlar yalnızca İnas Darüleytamına bağlı ana sınıflarında eğitim almaktaydılar. Yaşları 7 ile 13 arasında olan çocuklar ilkokulların çeşitli sınıflarının ders programına göre oluşturulmuş sınıflarda ders görmekteydiler. Yaşı 10-13'e varmış fakat ilköğretimi tamamlayamamış olanlar hem bir meslek alanında hem de günde en az iki saat ders görmekteydiler. İlköğretimi bitirenler ise istedikleri bir alanda meslek eğitimi almaktaydılar (Akyüz, 2001, 251).

Bu kurumda barındırılan ve 7 yaşına girmeyen çocukların eğitimi için uğraşan ana sınıfı öğretmenlerinin, bu dönem çocuklarının eğitimi ve psikolojik gelişimleri konusunda nasıl bir eğitime sahip oldukları yukarıda bahsedilen Darümuallimat ana mektebi programının içeriğinden az çok anlaşılmaktadır. Ancak yukarıda da vurgulandığı gibi Darüleytamın ana sınıflarında görev yapan öğretmenlerin özellikle çocuk gelişimi ve psikolojisi konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları endişesiyle adı geçen kitabın bu eksikliği bir derece de olsa dolduracağı düşünülerek Osmanlıca'ya kazandırılmış olduğu söylenebilir.

Profesör Doktor (Von Schulrat) Ferdinand Maria Wendt'e ait olan "**Psychologische-Kindergartenpädagogik**" adlı kitabı Osmanlıca'ya çeviren Dr. Saim Ali, Darüleytamın ana sınıflarında görev yapan öğretmenlerin özellikle çocuk gelişimi ve psikolojisi konusunda iyi yetiştirilmeleri için eğer mümkün olursa bu kitabın içeriğinin başlı başına bir ders programına dönüştürülüp okutulması gerektiğini ya da bu kitabın bu alanda açılacak bir dersin kitabı olarak düşünülmesi gerektiğini belirtmiştir (Wendt, 1917, 6). Çünkü çocuk gelişimi ve eğitimi alanında önemli derecede bilgi eksikliğinin hissedildiği açıktır. Hatta sadece bu ders değil, dönemin tarihsel özelliği dikkate alınır, okulöncesi eğitimi alanında bütün konularda yeterli öğretmen ve kaynaktan bahsetmek olanaksızdır. Bu nedenle, böyle bir kitabın o dönemde Osmanlıca'ya çevrilmesi ve okulöncesi eğitim veren kurumlarda ders olarak önerilmesi çok ileri bir düşüncedir. Çünkü anılan kitap, dönemine göre oldukça bilimsel ve eğitsel değer taşımaktadır. Bu durum çevirmenin kitaba yazdığı Önsöz'de, yazar hakkında yaptığı açıklamalardan da anlaşılmaktadır. Bu açıklamalara göre Wendt, Saksonya doğumlu, Deresten Öğretmen okulundan mezun olmuş ve bu okulda öğretmenlik yapmış olan bir eğitimcidir. Daha sonra kuzey Almanya, Avusturya ve Macaristan'da bu alanda çalışmış, 20 adet pedagoji kitabı ve 400 tane de felsefe ve pedagoji alanında makalesi olan, 1803 yılında İmparator François Joseph tarafından mektepçiliğin en büyük ünvanı olan Darülfünun Müşaviri Hassa-i İmparatoriçe ve Schulrat payesini alan büyük bir maarif adamıdır (Wendt, 1917, 4-5). Yazarın seçilen bu kitabı incelendiğinde, özellikle o dönemde çocuk eğitimi konusunda başvurulan ve adeta klasik değer taşıyan eserlerin içeriklerine oranla oldukça bilimsel bir içeriğe sahip olduğu dikkati çekmektedir. Çünkü o dönem Osmanlı toplumunda "çocuk eğitimi" ve "eğitimli çocuk" kavramları ile anlaşılan şey; çocuğun bilişsel ve bedensel özellikleri dikkate alınmaksızın, salt ahlaki birer suje (fail) olarak ele alınmalarıdır. Çocukların ilk olarak edinmeleri gereken şey, büyüklerine, din büyüklerine, topluma, padişaha vb. itaat ve saygı tutumudur. Karşılıklı korku ve saygı etkileşimini temel alan ve bu düşüncenin ürünü ve aynı zamanda da nedeni olan çocuk eğitimi klasikleri içinde Gazzali'nin Ey Oğul adlı kitabı yüzyıllarca etkili olmuş bir klasiktir. Aynı şekilde Sadi'nin Bostan ve Gülistan'ı benzer bir etkiye sahiptir. Bu ve benzeri klasikler doğrultusunda, daha doğrusu ahlak temelli ve benzeri kaygıların ön planda olduğu ilkeler doğrultusunda yazılan ve çeviri kitaplar dışında kalan pek çok kitap o dönemin çocuk eğitimi anlayışına hâkim olmakta idi.⁵

Bunların dışında kalan çeviri kitaplar, özellikle çalışmanın odaklandığı bu kitap, doğal olarak yukarıda sözü edilen anlayışlardan daha bilimsel özellik taşımaktadır. Özellikle Froebel'den yapılan alıntılar bunu göstermektedir. Kitabın orijinal adı **Psychologische-Kindergartenpädagogik**'dir ["*Psikoloji- Okulöncesi Pedagojisi/ Okulöncesi Eğitimi*"] olarak Türkçeleştirilebilir. Kitap Osmanlıca'ya **Ruhiyata Müstenid (Psikoloji Bilimine Göre/Psikolojiye Dayalı) Ana Mektepleri İlm-i Terbiyesi** adıyla çevrilmiştir. Kitap 16 bölümden oluşmaktadır. Aşağıda her bölüm kısaca değerlendirilmektedir.

⁵ Bu doğrultuda kitapların yanısıra çocuk eğitimine dönük makalelerde ve süreli yayınlarda aynı anlayışa rastlamak mümkündür. Münif Paşa'nın, "Ehemmiyet-i Terbiye-i Sıbyan" adlı makalesi, (*Mecmuayı Fünûn*, 1862), çocuk eğitimine ilişkin dergilerden *Mümeyyiz* -1869, *Çocuk Duygusu* 1913, *Çocuklarla Arkadaş*, vb. çocuk dergilerinde çocuk eğitiminin temel ilkesi yukarıda bahsedilen düşüncelerden oluşmaktadır.(Kür,1995, ss. 141-151; Doğan, İ. 2001)

1. Çocukların İlk Yaşlardaki Ahval-i Umumiyesi (Genel Durumu): Bu bölümde, çocuğun doğumdan sonraki ilk günlerinde biyolojik yapısı, hareketleri, dış dünyayı tanımaya dönük duyu organlarının gelişimi ve en temel duyu organları hakkında genel bilgiler yer almaktadır.

Kitapta böyle bir bölüm başlığının bulunması kitap için önemli bir niteliktir. Çünkü burada çocukluk evresinde “ilk yıllar” a ait ayrı bir gelişim evresi anlayışına rastlanmaktadır. Avrupa’da çocukluğun ayrı bir yaşam dönemi olarak ele alınması gerektiğine ilişkin ortaya atılan ilk görüşler arasında 1700’lü yılların ortalarında J.J.Rousseau gösterilebilir. Rousseau bebeklik, çocukluk, geç çocukluk ve yetişkinlik olmak üzere dört gelişim dönemi belirlemiş ve çocukluğun kendine özgü bir dönemi olduğunu ve yetişkinlikten ayrı bir muamele görmesi gerektiğini vurgulamıştır. (İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2005, 6). Yazarın da Rousseau’nun bu görüşlerinden etkilenmiş olması muhtemel görülmektedir.

2. Hayat-ı Maneviyye ve Cümle-i Asabiyye (Bütün Duyular ve Psikoloji): Bu bölümde, çocuk ruhu, duyular/algılar ve genel anatomi ve fizyoloji bilgileri; sinir sistemi, beyin, omurilik ve duyu verilerinin nasıl hareket ve algıya dönüştüğünü açıklayan fizyolojik temeller, bilişsel gelişim ve psiko-motor gelişim konuları ile iç içe yer almaktadır. Kitabın Osmanlıca çevirisinde kullanılan “hayat-ı maneviyye” ya da “hayat-ı ruhiyye” gibi kavramlar, insanın her türlü hisleri, istek ve düşünceleri olarak tanımlanmış ve bu anlamda kullanılmıştır. Bu tutumların kökeninin ise dış dünyadan edindiğimiz, duyum ve algılardan oluşmakta olduğu vurgulanmaktadır (Wendt, 1917). Bu yaklaşım ise, Piaget’nin bilişsel gelişim anlayışının temelinde yer alan düşüncelerle örtüşmektedir. Bilindiği gibi Piaget’ye göre de biyolojik olgunlaşma ve çevreyle etkileşim sürecinde oluşan yaşantı bilişsel gelişimin temelini oluşturmaktadır (Senemoğlu, 1997, 39-40). Aynı şekilde Piaget de Wendt gibi bilişsel gelişimi dış dünyadan aldığımız duyu verilerinin anlamlandırılarak genişleyen bir şema örüntüsü içinde varlıklarla, nesnelere, kısaca yaşadığımız dünya (çevre) ile etkileşime geçtiğimizi ileri sürmektedir. Yani dış dünya hakkında düşüncelerde ortaya çıkan değişimlerde çevre ve fizyolojik-biyolojik yapıyı temele almak son bulgularla (Morris, 2002, 352-353), özellikle de Piaget’nin bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Ayrıca duyular ve algı gibi kavramlarla, beyin omurilik, sinir sistemi arasındaki ilişkileri eğitsel açıdan açıklama ve bilmeye dönük anlayış ise, günümüzün “beyin temelli öğrenme” ya da gelişim psikolojisindeki “öğrenmenin biyolojik temeli” gibi konu ve yaklaşımlarla paralellik taşıması da önemli diğer bir noktadır.

3. Umumi İhsas (Genel Duyular) Bu başlık altında, dokunma, görme ve işitme duyuları hakkında genel bilgiler verilmektedir. Gözün anatomik ve fizyolojik yapısı, göz temizliği ve bakımı, sağlığı, görme duyusunun önemi, görmeye ilişkin anaokullarında yapılabilecek olan etkinlikler ve oyunlar ile kulak organı, fizyolojik yapısı, kulak ile ilgili bazı eşyaların, takıların zararı, kulak temizliği, gürültü kirliliği, aşırı gürültü, çocuklar için uygun ses düzeyleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bölümün devamında diğer duyular ve bu duyularla ilgili duyu organları hakkında geniş bilgiler, aşağıda sıralandığı gibi, bölüm olarak ele alınmıştır. Bu bölümler şunlardır; **4. İhsas-ı Adaliyye (Kuvvet Duyuları), 5.Hassa-i Lems (Dokunma Duyusu) , 6. Hararet Hissi (Sıcaklık Algısı), 7. Görme Duyusu 8. İşitme Duyusu, 9. Temizliğe Alıştırmak –Giyinmek ve Cilde İhtimam ve İtina-, 10. Konuşma Talimi (Eğitimi).**

Görüldüğü gibi, bu bölümde yazar tüm duyu organları ve bu organların temizliği ile ilgili bilgiler ile bedensel temizliğe ayrı bölümler halinde yer vermiştir. Bu bilgiler bir anlamda da çocuklarda özbakım becerilerinin geliştirilmesini desteklemektedir. Günümüzde de bilindiği üzere okul öncesi dönemde çocuklarda özbakım becerilerinin gelişimi ve bunlarla ilgili doğru alışkanlıklar edinilmesi çok önemlidir. Yazarın o dönemde bunun önemini düşünerek bu bilgilere yer vermesi yine kitabın önemli bir özelliğini ortaya çıkarmaktadır.

11. Hassaların Terbiyesi (Duyuların Eğitimi)

Bu bölümde; Görme duyusunun eğitimi, işitme duyusunun eğitimi, koku alma duyusunun eğitimi, tad alma duyusunun eğitimi, dokunma duyusunun eğitimi gibi konular ayrıntılı olarak incelenmektedir. Dokunma duyusunun eğitimi bölümünde dikkatleri çeken bir nokta da; bedensel ve bilişsel gelişim, çocukları yemek ve yiyeceklere alıştırmak, özellikle dokunma- duyma- hissetme eğitimi konusunda bedensel ve psikomotor gelişimin aşamalarının birarada verilmesi olmuştur. Burada, duyu organları aracılığı ile dış dünya ve dış dünyaya ait olan nesnelere ait algıların oluşumunun anlaşılması için çeşitli etkinlik örnekleriyle uygulanması istenmektedir. Wendt bu durumu şu şekilde örneklendirmiştir;

“Gözleri kapalı olduğu halde çocuğun eline bir madde verilip parmakları ile yoklamak suretiyle o maddenin büyük, küçük, geniş, dar, ince kalın, köşeli veya yuvarlak, düz yumuşak, sert, kertikli, dişli, dikenli,... olup olmadığı sorulur ve söylenir” (Wendt, 1917, 61). Örnekte de görüldüğü gibi bilişsel gelişim ile duyuşsal gelişim ya da eğitim arasındaki ilişki uygulamalarla gösterilmek istenmektedir.

Çocukların duyu organlarını etkili olarak kullanmayı öğrenmesi yani beş duyunun eğitimi okul öncesi eğitimin temel ilkelerinden biridir ve üzerinde önemle durulan bir konudur. Özellikle kavram öğretiminde çocukların gerçek objelerle birebir meşgul olması ve onları dokunarak, tadarak, koklayarak, görerek, duyarak öğrenmeleri benimsenmektedir. Yukarıda yazarın verdiği örneği içeren etkinlikler günümüzde de gerçekleştirilmekte ve doğru bir yaklaşımı sergilemektedir.

Diğer taraftan küçük çocuklarda duyuşların eğitimi ve önemine ilişkin ilk düşünceleri 17. Yüzyılın öncülerinden John Locke ortaya atmış ve çocuklar için en iyi öğrenmenin duyuşsal öğrenme olduğunu söyleyerek çocuğun çevreyi ve tecrübeleri algılamasının duyuşlarıyla mümkün olabileceğini savunmuştur (Oktay, 1999, 47). Görüşleri ile erken çocukluk eğitimi etkileyen Locke 19.Yüzyılın önemli eğitimcilerinden M. Montessori'nin duyuşlara dayalı eğitim anlayışını geliştirmesinde etkili olmuştur. Montessori, yöntemini üç temel öge üzerinde inşa etmiştir. Bunlar, hareket eğitimi, duyuşların eğitimi ve dil eğitimidir (Oktay, 1999,52). Yazarın kitabında genel duyuşlar, duyuşların eğitimi ve konuşma eğitimine ilişkin üç ayrı bölümün olması, duyuşların eğitimi ile ilgili yaklaşımının kendisinden sonra geldiği tahmin edilen Montessori'nin yöntemi ile paralellik gösterdiği söylenebilir.

Ayrıca vücudumuza ait diğer organların eğitimi konusunda da ilginç önerilere yer verilmektedir. Örneğin, “çocuk her türlü deneyimlerinde sağ ve sol elinin her ikisini de kullanmalıdır. Yalnız yemek için kaşık mutlaka sağ ele verilmelidir. Resim, çizgi ve yazı için de daima sağ el alıştırmalıdır. Böyle şeyler için sol el de alıştırsın olur. Fakat sağ elin alışması zaruri diğeri keyfidir.... kızlara dikiş diktirmek hususunda da yine bu değerlendirme gözetilmelidir. Sol el hiç bir vakit ve hiç bir husus için sağ elden daha kuvvetsiz değildir.” (Wendt, 1917, 62). Bu örnekte ise yazı yazma konusunda sağ elin alıştırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak bu anlayış günümüzde artık geçerliliğini yitirmiştir.

12. İlk Hissiyatın (Duyuların) ve Arzuların Oluşması

Bu başlık altında çocukta bilişsel gelişim kapsamında yer alan duyuşsal, dil ve konuşma gelişimi, zekâ gelişimi ve bu gelişim alanlarıyla ilgili olarak duyuşsal gelişime yer verilmektedir. Bu konular içinde benlik bilincinin oluşması, bu çerçevede zihinsel ve algısal gelişim, korku, kaygı, endişe, heyecan gibi duyuşsal davranışların kökeni, oluşması ve nedenleri anlatılırken olumsuz duyuşların nasıl ortadan kaldırılacağı konusunda da bazı öneriler sunulmaktadır.

Bu yaklaşımda da, sosyal gelişim ile çevresel faktörü ve bu faktörün bireyin algıları üzerindeki etkilerini temele alan E. Ericson'un psikososyal gelişim kuramında ortaya koyduğu anlayışa yakın bir tutum sergilenmektedir.

13. İtaata Alıştırmak

Bu bölümde çocuklardan istenilen bir davranışın yerine getirilmesi konusunda onlara nasıl hitap edileceği, o davranışı yapması ya da yapmamasının nasıl isteneceği veya bu konuda nasıl emir verileceği, ne emredileceği, ne zaman emredileceği, ne kadar emredileceği noktasında bazı önerilere rastlanmaktadır (Wendt, 1917, 72-74). Ayrıca disiplin ve itaatın önemi vurgulanarak ilköğretime hazır hale getirmenin gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak yazarın görüşleri şöyledir:

“Unutulmamalıdır ki küçük ihmallerin yaptığı büyük fenalıklar en çok çocuk eğitiminde meydana gelmektedir. Hakikaten ana mektebinden elifba sınıfına geçen bir çocukta kayıtsız ve şartsız itaat edebilmek düşüncesi oluşturulmuş olmalıdır. Ana mektebindeki düzen tam manasıyla askeridir; sorgusuz,gözü kapalı uymak.”... Bir emir verilince ondan fena bir netice dahi hasıl olacağı görüldüğü zaman istenilen davranışın ne olduğu, hatta çocuk sormasa bile bazen açıklama getirilmesi gerekir. Yani çocuk ebeveyninin kendisinden iyi ve faydalı bir şey talep ettiğini, nafîle yere ve öylesine bir emir vermiş olmak için değil bir vazife öğretmek için emir verdiğini anlamalıdır. Öyle bir vazife ki onu, bu görevi çocuktan isteyenlerin o davranışı, o görevi kendilerinin de yapıyor / yapmış olmaları gerekir (Wendt, 1917, 76-77).

14. Sevk-i Tabii ve Temayülat Devresi (İçgüdüler ve Doğal Eğilimler Dönemi)

Bu bölümde içgüdülere ait davranışlar ile istemli davranışlar arasındaki farklar, taklit ve davranışların öğrenilmesine yönelik bilgiler yer almaktadır.

Burada, davranışların öğrenimine yönelik olarak günümüzde açıklanandan oldukça farklı bir yaklaşımın savunulduğunu görmekteyiz. Örneğin, bugün öğrenilmiş davranışlar olarak tanımlanan davranışların çoğu adı geçen kitapta, “sevk-i tabii-içgüdü-” olarak ele alınmakta ve bakmak, dinlemek, ezberlemek, öğrenmek gibi kavramlar içgüdüsel davranışlar olarak açıklanmaktadır. Ayrıca sevk-i tabilerin hepsine birden “sevk-i talim” (öğrenme güdüsü) dendiği ve bunların dört yaşında ortaya çıktığı savunulmaktadır (Wendt, 1917, 86).

Aslında burada çocuğun doğasında var olan bazı eğilimler, yönelimler ve doğal-sosyal davranış örüntülerinin bir sentezi olan davranışların hemen hepsi a posteriori olan, sonradan öğrenilmiş olan davranışlardır. Osmanlıca’ya bu davranışların “sevk-i tabii”(içgüdü) olarak çevrilmesi ve tanımlanmasının yanlışlığı, o dönemde “içgüdü” kavramı ile bugün anladığımız ve tanımladığımız “içgüdü” kavramı arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. “Sevk-i tabii” kavramı genelde içgüdü karşılığı olarak kullanılmaktaydı. Fakat Osmanlıca’da, bireyin içsel eğilimlerinin yani doğal yönelimlerinin, istek ve yeteneklerinin de sevk-i tabii kavramıyla anlatıldığı da unutulmamalıdır.

15. Çocuk ve Oyunlar

Bu bölümde, oyunun çocukların dünyasında eğitsel bir yeri olduğu vurgulandıktan sonra, oyunların içeriği ve oyun araçları konusunda cinsiyet ayırmacılığına dönük bir yaklaşımın egemen olduğu görülmektedir. Örneğin;

“Kız çocuklarının oyunları erkek çocukların oyunlarından ayrı olmalıdır. Kız çocuklar, bebekler, bebek takımları, mutfak araçları ve bebek elbiseleri ile oynayacaktır. Oğlan çocukları karagöz, hacı yatmaz, kurşundan asker, tahta bargir ve yapıcı tahtalarıyla oynayacaktır. Kürekler ile kum yığınları yapmak, şekil düşüncesinin gelişimi, ya da obje ve şeyleri şekillendirebilme yeteneği için faydalıdır”(Wendt, 1917, 93-94).

“Ana mektebindeki çocuk geleceğin babası veya anasıdır. (...) terbiye müsait olmadıkça kız oğlanın oyununa, oğlan kızın oyununa karışamaz. Zaten karıştırılmaz. Kendilerinden karışırlarsa daima cinsiyet farkının adap ve erkânına uygun oldukça ses çıkarılmaz”(Wendt, 1917, 94).

Ayrıca oyunun çocuğun gelişim döneminde ahlaki gelişimine hizmet etmesi gereken en önemli bir araç olduğuna dikkat edilmesi gereği de vurgulanmaktadır. Bu gereklilik kitapta şu şekilde açıklanmaktadır.

“Mürebbiye yapabilirse oyun esnasında çocuğun ruhundaki birçok karanlık köşelerin aydınlandığını görür. Oyunda çocuklar, olumlu ya da olumsuz yönden ne mahiyette olduklarını belli ederler. Gelecekte ne gibi ahlak sahibi olacaklarını neye eğilimli / yetenekli bulduklarını, nefislerinde hangi meyillerin daha güçlü, şiddetli olduğunu, vucutça neye kadir bulduklarını gösterirler. Oyun çocuğun manevi hüviyetini belli eder. Çocuk hangi oyunları benimsiyor, hangi arkadaşları seçiyor, bir oyunda ne kadar sebat ediyor, oyun edevatını nasıl kullanıyor onlara nasıl muamele ediyor, nasıl bakıyor işte bütün bu şeyler çocuğun ruhunu, fikrini, bütün kalbi ve maneviyyatını gösterir. Toplu oyunlarda ahlaki eğitim hususu unutulmamalıdır: birkaç çocuk birden oynarken oyunda ruh ve maneviyyat için bir öğretim gücü, fırsatı aranmalıdır. Çalışma sebat, sabır, düzen düşüncesi, temizlik, gerek kendinin gerek başkasının malını korumak, ince düşünceye, duyarlılığa sahip olmak, uysallık, azim gibi hasletler hep oyunda kazanılacak ahlaki alışkanlıklardandır. Oyuncaklar basit ve dayanıklı olmalı o zaman çocuk ahlaki güce sahip olur (Wendt, 1917, 95-96).

Yukarıdaki açıklamalarda yazar, çocuğun oyunları sırasında öğretmenin onu gözlemleyerek çocuğun gelişimi, ilgileri, eğilimleri, yetenekleri konusunda fikirler edinebileceğini vurgulamaktadır. Burada günümüzde de üzerinde durulan en önemli konulardan biri olan çocuğu tanımanın önemi ve çocuğun kendisiyle ilgili en doğru ipuçlarının oyunlarında ortaya çıkacağı düşüncesi vurgulanmıştır. Aynı zamanda oyunun çocuğun sosyal ve duygusal gelişimine olan katkısı da belirtilmiştir.

Oyunun çocuğun eğitimindeki önemine ilk olarak yine John Locke’ün görüşlerinde rastlanılmaktadır. John Locke, çocuklarla yapılacak eğitimde, eğitim ve öğretim yöntemlerinin çekici olması ve ilk yıllarda oyun biçiminde verilmek üzere planlanması gerektiğini belirtmiştir (Oktay, 2000, 16). Daha sonraları ise Froebel’de oyunun çocuğun öğrenme tecrübesi kazanmasında ve gelişmesinde çok önemli rol oynadığını belirtmiştir. Dolayısıyla yazarın, çocuk ve oyunla ilgili görüşlerinin oluşmasında bu iki önemli düşünür ve eğitimciden esinlenmeler olabileceği söylenebilir.

16. Fena Huylar ve Çare-i Tashihleri (Kötü Huylar ve Düzeltme Yolları):

Kitabın bu bölümünde ele alınan ve kötü huylar olarak sıralanan özellikler şunlardır: Korkaklık, cesaretsizlik, yaramazlık, uyuşukluk, dalgınlık, hırsızlık, inatçılık, hodbinlik (bencillik) zarar vericilik, gevezelik, yalancılık, huysuzluk, hayalperestlik, teccüs (aşırı merak), kabalık, utanmazlık, serkeşlik, zevzeklik, nezaketsizlik, intizamsızlık, nankörlük, vahşilik, dikkatsizlik ve gaflet.

Yazar çocuklarda gözlenebilen kötü alışkanlıklar ve kötü huylar olarak yukarıda belirtilen noktalarda anne ve baba, ana okulu öğretmeni ya da mürebbiye/dadının dikkat etmesi ve sürekli gözlem yapması gerektiğini vurgular. Bu kötü huyların yok edilebilmesi için ise öncelikle büyüklerin ve öğretmenlerin de kendilerini bu huylardan kurtarmaları gerektiğini ilk şart olarak ileri sürer:

“Bilhassa mürebbi ve mürebbiye olanın da bu huylardan nefislerini kurtarmaları lazım olduğunu zikretmeyi vazife addederiz. Çocuklara daima yaşam için somut örnekler olmalıyız. En büyük eğitim yöntemi budur”(Wendt, 1917, 116).

Wendt'in bu noktada dikkat çeken ve kitabının son bölümünü oluşturan bu cümlesi oldukça önemli bir noktaya işaret etmektedir. Bu nokta, sosyal çevreyi ve etkileşimi doğru davranışın kazanılmasında önemli bir faktör olarak görmesidir. Bu yaklaşıma göre bireylerin doğru davranışı benimsemesi için ya da davranışlarıyla gösterebilmesi için uygun çevresel koşullar oluşturulmalıdır. Bu açıdan baktığımızda iyi örnek-iyi davranış ilişkisinin önemi üzerinde durulmaktadır ve bu noktanın önemi günümüzde gözden kaçan önemli bir konudur. Bu nedenle, Wendt, öğretilen ve istedik davranışları herşeyden önce öğreticinin davranışlarında somutlaştırmanın gereği üzerinde ısrarla durmaktadır. Bu yaklaşıma ilişkin olarak, son dönem gelişim psikolojisi ve öğrenme psikolojisi kuramları çerçevesinde düşünüldüğünde, benzer bulgular ve ilkelerden bahsetmek de mümkündür. Örneğin, Bandura'nın sosyal öğrenme kuramında çocukların başkalarının davranışlarını gözleyerek, taklit ederek ve model alarak öğrendikleri belirtilmektedir (İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2005, 62). Bandura, bireyin davranışının dolaylı yaşantılardan yani başkalarının geçirdiği yaşantılardan etkilendiğini vurgulamış dolayısıyla her şeyi doğrudan öğrenmesine gerek olmadan başkalarının deneyimlerini gözleyerek de pek çok şeyi öğrenebileceğini savunmuştur (Senemoğlu, 1997). Bu durumda yazarın belirttiği ve bugün de üzerinde önemle durulan konu, ana-baba, öğretmen ve diğer yetişkinlerin çocuklara kazandırılmak istenen davranışları model olarak öncelikle kendilerinin göstermesi gerektiği ve bu tür davranışları çocukların gözlemlemelerini sağlamalarıdır.

Sonuç ve Değerlendirme

Ruhiyata Mustenid Ana Mektepleri İlm-i Terbiyesi isimli kitap, çocuklukla ilgili olarak yazıldığı dönem için oldukça önemli olabilecek bilgi ve uygulamalar içermektedir. Çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili olarak 1917 yılında Osmanlıca'ya çevrilen ve ana mektebi öğretmenlerinin eğitiminde kullanılması önerilen bu kitap içerdiği bilgi ve yaklaşımlar bakımından çocuklarla ilgilenecek ve onların bakım ve eğitimi üstlenecek yetişkinlerin yararlanabileceği bir eser olarak tarihteki yerini almalıdır. Ancak kitabın o dönemde öğretmen eğitiminde bir ders programı içeriğine dönüştürülememesi ve sadece kaynak bir kitap olarak kalması dönemin ana mektebi öğretmen eğitimi bakımından önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Nitekim duyuların eğitimi, zihinsel gelişimle ilgili temel bilgiler, disiplin, oyun ve oyuncakların önemi ve eğitimde kullanılması, olumsuz davranışlar ve yok edilmesine ilişkin eğitsel çalışmalar gibi hem okulöncesi dönem çocuklarını tanıtan hem de eğitimlerine ilişkin bilgi ve uygulamalar içeren bu kitabın dönemin öğretmen eğitiminde önemli bir boşluğu doldurabilecek nitelikte olduğu söylenebilir. Ayrıca kitapta, cinsiyet farklılığı vurgulanarak verilen oyun ve oyuncaklar, sağ elin kullanımına yönelik eğitimler ve öğrenilmiş davranışların içgüdüsel davranışlar olarak açıklanması, çocuğun ilkökula geçmeden önce kayıtsız şartsız itaat etmeyi öğrenmesi gibi bugünkü eğitim anlayışı ve psikoloji bilimi ile uyuşmayan bazı bilgilerin yer alması ise dönemin eğitim anlayışı dikkate alınarak hoş görülebilir.

Kitabın tüm bölümleri incelendiğinde, yazarın zaman zaman hem kendisinden önce gelen J.J.Rousseau, John Locke gibi eğitimcilerin görüş ve yaklaşımlarından etkilenmiş olabileceği hem de aynı dönemlerde yaşamış oldukları düşünülen Froebel ile kendisinden sonra gelen Montessori, Ericson, Piaget ve Bandura gibi eğitimci ve gelişim psikolojisi kuramcılarının görüşleri ile paralel olabilecek fikirler ileri sürdüğü görülmektedir.

Avrupa'da bebeğe karşı duyarlılık 15.yüzyılın sonlarında gelişmeye başlamış ve 16.yüzyılda çocukluk yetişkinlikten farklı olarak görülmeye başlamıştır. 17.yüzyılda ise ayrı ve biçimlendirici bir dönem olarak *çocukluk* kavramı kabul edilmiştir (Gander ve Gardiner, 1995, 26,28). 17. ve 18.

yüzyıllarda çocuğa bakış ve çocuk eğitiminde önemli adımlar atılmış özellikle J.Locke, J.J. Rousseau gibi öncülerin fikirleri ile bugün de geçerliliğini koruyan, çocuğun doğasına ve özelliklerine uygun eğitim anlayışı yerleştirilmeye çalışılmıştır. Daha sonraları ise, Pestalozzi, Froebel, Montessori, Piaget vb. nin çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili fikir ve çalışmaları çocuk gelişiminin bilimsel olarak incelenmesine olanak sağlamıştır.

Avrupa’ da Birinci Dünya Savaşı’ndan sonraki yılların çocuk araştırmalarında büyük bir artışın olduğu dönemdir (Gander ve Gardiner, 1995, 38). Kitabın çevrildiği 1917’li yıllarda ise Osmanlılarda çocuk eğitimi anlayışının Avrupa’da 16.yüzyıldan itibaren gelişen anlayış ile çok fazla uyuşmadığı ortaya çıkmaktadır. Önceki bölümde de vurgulandığı gibi o dönemde Osmanlılarda çocuk eğitimi, yetişkinlere salt itaat etme, saygılı olma, iyi ahlaklı olma gibi erdemler kazandırma üzerine yoğunlaşmış durumdaydı. Bu anlayışı değiştirmek ve çocuk eğitiminde daha çağdaş yaklaşımlar sergileyebilmek için ana mektebi öğretmenlerinin yetiştirilmesinde o dönemde etkili olan Pestalozzi ve Froebel’in teori ve uygulamaları öğretilmeye çalışılmıştır.

Ayrıca kitabın çocuk ve oyunlar bölümünde dikkati çeken bir diğer konu da oyuncakların sağlamlığı veya dayanıksızlığı ile çocuğun ahlakının sağlamlığı veya zayıflığı arasında ilişki kurulmasıdır. Oldukça ilginç olarak nitelendirilebilecek bu yaklaşımda yazar, çocuğun, nesnelere ve “diğeri” ile ilk etkileşiminde dayanma, sağlamlık, direnç, güç veya zayıflık, çürüklük, bozulma, gibi kavramların gelişimini, çocuğun eşya ile girdiğı etkileşim sonucu gelişmeye başladığını vurgulamaktadır. Oyun ve oyuncak olgusuna ahlak gelişimi açısından yapılan böyle bir yaklaşımın dikkate değer olduğu da söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Akyüz, Y. (1996). Anaokullarının Türkiyede Kuruluş ve Gelişim Tarihçesi. *Milli Eğitim*, 132, 11-18.
- Akyüz, Y. (1997a). *Başlangıçtan 1997’ye Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul: Kültür Yay.
- Akyüz, Y. (2004). *Türk Eğitim Tarihi- M.Ö. 1000- M.S. 2004-*, Ankara: Pegema Yay.
- Akyüz, Y. (1997b). Türkiye’de Anaokullarının Türkiyede Kuruluş ve Gelişim Tarihçesi. *Çocuk Kültürü - Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri- (Y. Haz. B. Onur)*, Ank.: A.Ü. Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi yay. ss. 152-180
- Akyüz, Y. (2001). *Başlangıçtan 2001’e Türk Eğitim Tarihi*, 8. Baskı, İst: Alfa Yay.
- Doğan, İ., (2001), Çocuk Eğitiminin Önemi (Ehemmiyet-i Terbiye-i Sıbyan), *Milli Eğitim Dergisi* , 151, 74-77.
- Gander, M.J. ve Gardiner, H.W. (1995). *Çocuk ve Ergen Gelişimi* (Y.Haz. B. Onur), İst.: İmge Yay.
- Güler, D.S. ve Öztürk, F. (2003). Türkiye’de Okul Öncesi Eğitime Öğretmen Yetiştiren İlk Program ve Eğitimsel Uygulamaların Tarihsel Analizi, *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 2 (4), 261-275.
- Gürkan,T.,Oktay,A.,Sözer,E.,Temel, F., Turan,E.Ö.,Yaşar,.Ş.,Cavkaytar,A.veGültekin,M.(2000). *Okul Öncesi Eğitimin İlke ve Yöntemleri*. Şefik Yaşar.(ed). Eskişehir: Anadolu Ün.Yayınları.
- İnanç, B.Y.,Bilgin,M.ve Atıcı,M.K. (2005). *Gelişim Psikolojisi Çocuk ve Ergen Gelişimi*, Adana:Nobel Kitabevi.
- Kür, İ., (1995), 1969-1928 Yılları Arasında Türkiye’de Yayımlanmış Çocuk Dergilerinde Eğitimci Yazarların Benimsedikleri Çocuk Tipleri, *Çocuk Kültürü - Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri- (Y. Haz. B. Onur)*, Ank.: A.Ü. Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay., 141-151.
- Maarifi Umumiye Nezareti (1330).*Darülmuallimat Programı* , İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Okay, C. (1999). *Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti 1917-1923*, İstanbul: Şule Yayınları.
- Oktay, A. (1999). *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem*, İstanbul:Epsilon Yayıncılık.
- Wendt,F.M.(1917). - *Ruhiyata Müstenid Ana Mektepleri İlm-i Terbiyesi - Psychologische – Kindergartenpädagogik*, İst: Matbaa-i Amire.
- Senemoğlu, N. (1997). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, Ankara: Spot Mat.
- Morris, C. G. (2002). *Psikolojiyi Anlamak (Psikolojiye Giriş)* I. Basım, (Çev. Ed. Ayvaşık, H.B., Sayıl M.), Ankara: Türk Psikologlar Derneęi Yayınları.